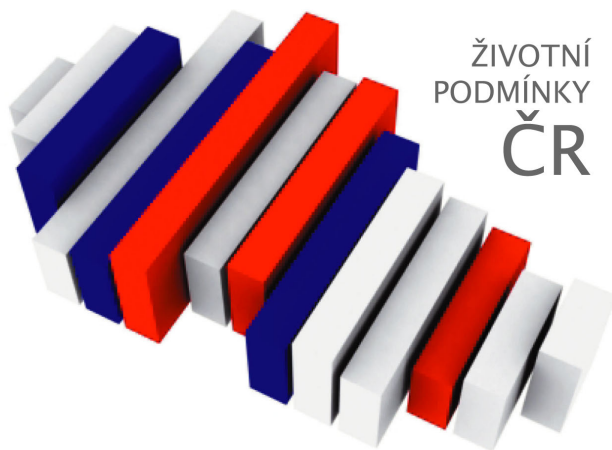

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2011

Český statistický úřad

listopad 2012

Oddělení sociálních šetření
Sequensová Veronika

OBSAH

ÚVODEM	5
ZJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY (EU-SILC)	6
ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2011.....	8
BYDLENÍ V ČR.....	11
Výdaje na bydlení	11
Forma užívání bytu/domu a půjčky na bydlení	17
Kvalita bydlení	22
Bydlení v nájemních bytech	28
ZÁVĚREM	34

ÚVODEM

Brožurka, kterou právě držíte v rukou, je již šestou publikací s vybranými údaji ze šetření *Životní podmínky*, tentokrát za rok 2011. Doplní je publikaci *Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2011*, obsahující souhrnné údaje o šetření, včetně jeho metodiky, podrobných tabulek s daty za domácnosti a několika tabulek s daty za osoby.

Rádi bychom na tomto místě poděkovali všem, kteří se šetření zúčastnili. Vzhledem k dobrovolnosti zjišťování je pro nás ochota vybraných domácností spolupracovat s pověřenými tazateli klíčová. Čím vyšší procento vybraných domácností se pro dotazování podaří získat, tím přesnější a spolehlivější výsledky od něj můžeme očekávat. Proto si vstřícnosti našich respondentů velmi vážíme a považujeme za samozřejmé, aby měli možnost se přístupnou formou seznámit s výsledky šetření, do něhož sami přispěli svou účastí. Zároveň nás velmi těší pozornost všech, kteří se na šetření osobně nepodíleli, a přesto se o jeho výsledky zajímají.

Životní podmínky domácností i jednotlivců odráží ekonomickou situaci v naší zemi a na ni navazující přijatá vládní opatření, systém sociálních dávek a podpor, politiku zaměstnanosti, podpory bydlení a rodiny. Vzhledem k jednotné metodice zjišťování, společné pro všechny členské státy Evropské unie, je možné mezi sebou porovnávat výsledky za ČR s ostatními evropskými státy nebo s průměrem za EU. Srovnání finanční a bytové situace domácností jednotlivých členských států EU nám poskytuje měřítko pro hodnocení naší vlastní situace a zároveň základní přehled o tom, jak se mají lidé jinde než u nás.

V brožurce v první řadě shrnujeme základní údaje o šetření a o českých domácnostech, jejich příjmech, vývoji míry chudoby a materiální deprivace, včetně srovnání některých výsledků za poslední 4 roky. Druhá část je tematicky zaměřená na vybranou oblast zjišťování. V letošním roce se jedná o problematiku bydlení, které je jedním z hlavních témat šetření *Životní podmínky*.

ZJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY (EU-SILC)

Jedním z důležitých nástrojů, užívaných pro získávání dat popisujících životní podmínky domácností a jejich příjmy, je výběrové šetření *Životní podmínky*, které Český statistický úřad zajišťuje již od roku 2005. Toto zjišťování jsou v rámci programu EU-SILC (European Union - Statistics on Income and Living Conditions) povinny zabezpečovat všechny členské státy Evropské unie. Jeho hlavním smyslem je získávat mezinárodně srovnatelná data pro hodnocení sociální a ekonomické situace obyvatel jednotlivých evropských zemí.

Šetření EU-SILC je cenným zdrojem údajů o změnách ve struktuře domácností, o výši a skladbě jejich příjmů a vývoji populace ohrožené chudobou a sociálním vyloučením. V dotazníku se zjišťují informace týkající se ekonomické aktivity dotazovaných osob, bydlení a nákladů na něj, finanční situace a příjmů domácností a všech jejich členů, včetně příjmů sociálních a transferů peněz mezi jednotlivými domácnostmi. Na národní úrovni jsou výsledky využívány jako podklad pro nastavení sociální politiky státu a pro analýzy jejího vlivu na životní podmínky českých domácností, zejména v souvislosti s mírou ohrožení chudobou a úrovní příjmové chudoby.

Chudoba a sociální vyloučení jsou vnímány jako stav, kdy se jedinec nebo skupina lidí plně nepodílí na ekonomickém a sociálním životě společnosti nebo když jim jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům neumožňuje dosáhnout takového životního standardu, který je považován ve společnosti za přijatelný.

Náhodný výběr respondentů probíhá v českých podmínkách ve dvou stupních, a to na úrovni bytu. Na prvním stupni se z tzv. Registru sčítacích obvodů náhodně vybírají sčítací obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky ČR (identifikace podle sčítacích obvodů se využívá například při volbách). Z každého vybraného sčítacího obvodu je pak na druhém stupni náhodně vybráno 10 bytů jednoznačně identifikovaných přesnou adresou, tj. názvem ulice a číslem popisným. V případě domů s více byty pak ještě navíc číslem (popřípadě pořadím) bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby bylo pokryto celé území ČR, přičemž rozsah výběru za kraj je úměrný jeho velikosti. Šetření provádí speciálně proškolení tazatelé, kteří navštěvují vybrané byty a zjišťují údaje za všechny osoby, které v době šetření mají na dané adrese své obvyklé bydliště. Trvalé bydliště osob není pro zjišťování rozhodující. Tyto osoby tvoří tzv. hospodařící domácnosti, kterých může být v jedné bytové jednotce i více.

Hospodařící domácnost tvoří jedinec nebo skupina osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby (§ 115 občanského zákoníku).

Kromě informací za celou hospodařící domácnost se dále zjišťují údaje za jednotlivé členy domácnosti, kteří ke konci minulého kalendářního roku dosáhli věku 16 a více let, tzn. v roce 2011 byly dotazovány osoby, které se narodily v roce 1994 a dříve.

V šetření se využívá tzv. rotační panel – stejné domácnosti jsou dotazovány 4 roky po sobě, od konce února do poloviny května, přičemž současně dochází k obměně části výběrového souboru tím, že domácnosti, u nichž bylo šetření ukončeno, jsou průběžně nahrazovány dalšími z nově vybraných bytů. Dlouhodobější sledování vybraných domácností umožňuje pozorovat změny a vývoj jejich situace. Aby nedocházelo

v průběhu čtyřletého cyklu ke zmenšování velikosti výběrového souboru, jsou odstěhované domácnosti, respektive osoby, dohledávány na jejich nových adresách. Šetření je pro respondenty dobrovolné; z důvodu předcházení možným nedorozuměním jsou o něm předem informovány příslušné obecní úřady a policejní ředitelství. Podrobné informace o průběhu šetření lze získat od pracovníků oddělení terénních zjišťování ČSÚ na jednotlivých krajských správách ČSÚ nebo od pracovníků oddělení sociálních šetření na ústředí v Praze.

Výsledky šetření *Životní podmínky* jsou zveřejňovány v publikacích ČSÚ nazvaných **Příjmy a životní podmínky domácností**. V červnu 2012 byla vydána poslední publikace s údaji za rok 2011. Naší snahou je maximálně přiblížit termín vydání výsledků šetření referenčnímu období, za něž jsou data získávána – tedy publikovat data s co nejmenším odstupem od jejich vlastního zaznamenání tazateli. Veškeré publikované údaje (včetně těch, které jsou uvedeny v této brožurce) jsou za hospodařící domácnosti a za osoby 16leté a starší. V souladu se zákonem o ochraně osobních údajů (č. 101/2000 Sb.), jsou všechny údaje zapisovány, zpracovávány a zveřejňovány jako anonymní, tzv. výhradně agregované údaje, tříděné podle různých charakteristik (např. věk, ekonomická aktivita osoby, typ a výše příjmu domácnosti a další). Všechny publikované výsledky jsou odhady vytvořené na základě dat získaných z výběrového šetření, která byla následně přepočtena na celou populaci.

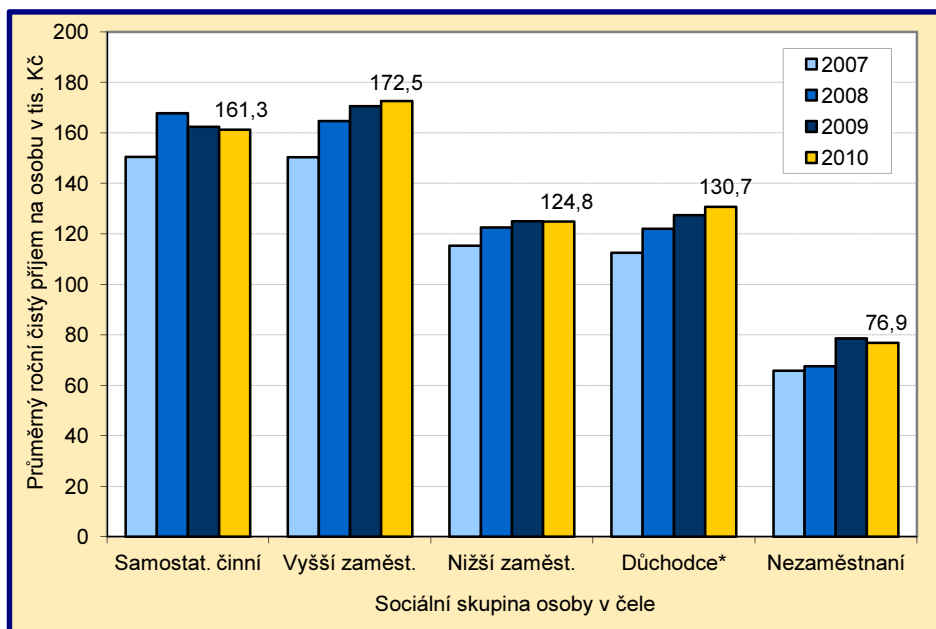
ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2011

Přestože v letošním roce se v naší brožurě budeme zabývat zejména bydlením, za pozornost jistě stojí také některé další výsledky šetření *Životní podmínky 2011*. Ve stručnosti přinášíme nejvýznamnější z nich.

Výsledky šetření *Životní podmínky 2011* odráží sociální a ekonomickou situaci domácností v roce 2010 (všechny příjmy jsou vždy zjišťovány za předcházející kalendářní rok) a dále v době dotazování, tj. na jaře 2011. Oproti předchozímu roku se tentokrát dopady hospodářské krize projeví na situaci domácností mnohem výrazněji. Většina z nich si častěji nemohla dovolit sledované výdaje (např. zaplatit nečekaný výdaj ve výši 9 100 Kč) a náklady na bydlení vnímala jako větší zátěž. Příjmy domácností v průměru vzrostly jen mírně a zároveň se zvýšil podíl těch, kterým se příjmy snížily - kromě domácností samostatně činných to byly i domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním a domácnosti nezaměstnaných, kterým poklesla podpora v nezaměstnanosti i jiné sociální příjmy.

V roce 2010 dosáhl v průměrné domácnosti úhrnný hrubý peněžní příjem na osobu 167,4 tis. Kč, což bylo v přepočtu zhruba jen o 100 Kč měsíčně více než v roce předchozím. Čistý roční příjem na osobu (počítaný z celkového příjmu domácnosti) pak činil 144,6 tis. Kč. Jeho meziroční přírůstek byl o něco vyšší než přírůstek příjmu hrubého, a to v důsledku mírného posílení podílu sociálních příjmů na celkových příjmech a v souvislosti se zvýšením částky slevy na dani za vyživované dítě a nárůstem průměrné výše daňového bonusu.

Graf 1: Vývoj čistého peněžního příjmu domácností podle postavení osoby v čele za roky 2007 – 2010 (v tis. Kč)

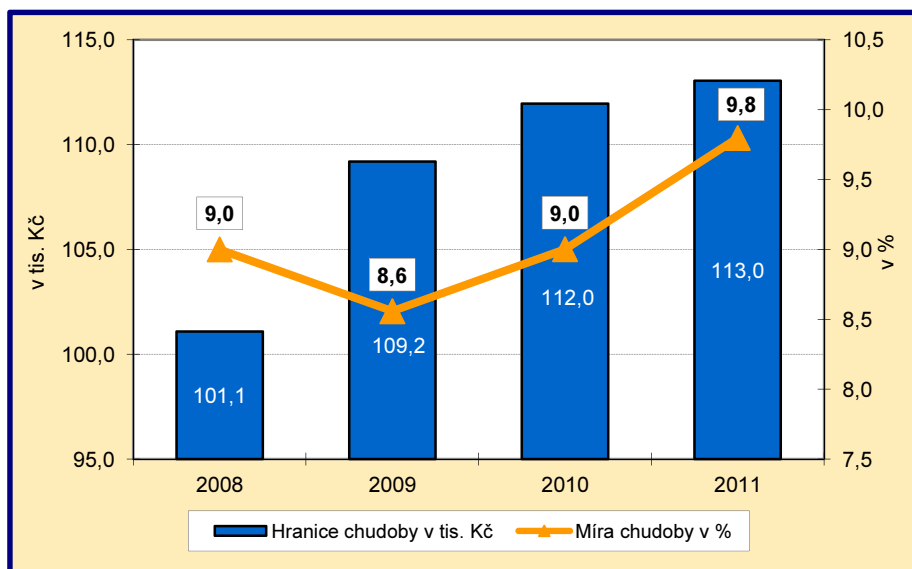

* osoba pobírající starobní nebo invalidní důchod žijící v domácnosti bez pracujících členů

Graf na předchozí straně zobrazuje vývoj výše čistých příjmů domácností přepočtených na osobu za poslední čtyři roky. Nejvíce vzrostly příjmy domácnostem důchodců, a to zejména těm, v nichž nežili žádní pracující - jejich čistý roční příjem v přepočtu na osobu dosáhl výše 130,7 tis. Kč, což znamená nárůst o 4,7 % oproti předchozímu roku. Růst příjmů zaznamenaly (meziročně o 1,2 %, tj. pomalejší než v roce předchozím) rovněž domácnosti zaměstnanců s vyšším vzděláním, jejichž příjmy byly z jednotlivých typů domácností nejvyšší - celkem 172,5 tis. Kč na osobu za rok. Příjmová diference mezi příjmy zaměstnanců se oproti předcházejícímu roku zvýšila, neboť čisté příjmy domácností zaměstnanců s nižším vzděláním (tedy zejména těch, kteří pracují v manuálních profesích) mírně poklesly, a to na 124,8 tis. Kč na osobu za rok. Také domácnosti samostatně činných zaznamenaly pokles příjmů, ačkoliv ne tak citelný jako v předešlém roce - jejich čistý roční příjem v přepočtu na osobu činil 161,3 tis. Kč. Vzhledem ke snížení průměrné měsíční výše podpory v nezaměstnanosti (v důsledku snížení procentní výměry při delším pobírání a zhoršující se výdělkové situaci), poklesly také peněžní příjmy domácností nezaměstnaných. Jejich čisté příjmy se oproti roku 2009 snížily o 2,2 % na 76,9 tis. Kč na osobu za rok v roce 2010.

Růst počtu osob ohrožených chudobou, započatý v roce 2010, i nadále pokračoval. Míra ohrožení příjmovou chudobou se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech s příjmem nižším než 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácností, kterým se vymezuje hranice chudoby (podle výsledků šetření Životní podmínky 2011 byla stanovena na 113 040 Kč). Chudobou bylo v ČR podle této definice v roce 2011 ohroženo 1 022,3 tis. obyvatel, tj. 9,8 % všech osob. Za poslední rok tak přibylo téměř 86 tisíc osob žijících v domácnostech s příjmem pod hranici chudoby. V následujícím grafu je zobrazen vývoj míry příjmové chudoby a hranice ohrožení chudobou za roky 2008 – 2011.

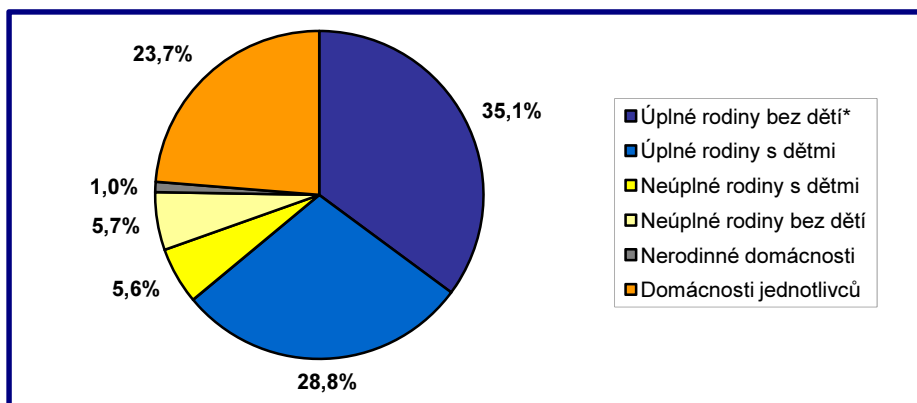
Graf 2: Vývoj míry chudoby a hranice ohrožení chudobou v letech 2008 – 2011

Celková míra materiální deprivace, vyjadřující podíl osob, které trpí určitým materiálním nedostatkem (nemohou si dovolit některé věci, služby či požitky), oproti předcházejícímu roku mírně vzrostla. Podíl osob žijících v domácnostech, kterým chyběly nejméně 3 položky ze sledovaných 9, vzrostl na 16,1 %, podíl těch, kterým chyběly 4 a více položek, zůstal přibližně na úrovni z předchozího roku, tedy na 6,1 %. Přitom v obou případech významně poklesl podíl materiálně deprivovaných, kteří měli zároveň příjem pod hranici chudoby, což lze snadno vysvětlit tím, že pod hranici chudoby v tomto roce „spadlo“ více domácností (tedy i těch, které již byly materiálně zajištěné) než v roce předcházejícím.

V roce 2011 bylo v České republice odhadem 4,18 milionu hospodařících domácností, v nichž žilo zhruba 10,43 milionu osob. Osoby žijící v kolektivních domácnostech a institucích (např. domovy důchodců, dětské domovy, ústavní instituce, věznice), ve kterých se šetření *Životní podmínky* neprovádí, nejsou v tomto počtu zahrnuty. V průměru připadalo na jednu domácnost 2,50 členů; tento podíl se v průběhu posledních pěti let prakticky nezměnil. Struktura českých domácností je dlouhodobě poměrně stálá, a to jak co do počtu členů, tak co do typu a skladby. Rozdíly v procentuálním zastoupení sledovaných typů domácností v posledních pěti letech jsou zanedbatelné, dosahují maximálně 1 %. Následující graf ukazuje složení domácností z hlediska jednotlivých typů v roce 2011.

Graf 3: Hospodařící domácnosti podle typu v roce 2011

* děti zde bereme jako nezaopatřené děti tj. děti, které ještě nedosáhly věku 26 let a v současné době se připravují na výkon svého povolání (studují)

BYDLENÍ V ČR

V letošní brožurce přinášíme analýzu úrovně bydlení, která patří k základním ukazatelům životního standardu. Informace jsou získávány za jednotlivé hospodařící domácnosti, žijící ve vybraném bytě. Brožurka se zabývá v první řadě výší nákladů na bydlení v souvislosti s výší příjmů domácnosti, tím jak moc výdaje na bydlení zatěžují rozpočet domácnosti a jak dobře domácnost vychází se svými příjmy, porovnáním výše nákladů podle formy užívání bytu (nájemní byty oproti „bydlení ve vlastním“), nebo např. srovnáním finanční náročnosti bydlení v jednotlivých krajích ČR. Dále se věnuje vývoji struktury bytového fondu, kvalitě bydlení (ukazatele velikosti bytu a počtu osob v něm žijících, vybavenosti bytu apod.) a problémům spojených s bydlením, a to jak s bytem (domem) samotným, tak s jeho bezprostředním okolím. Některé z těchto údajů jsou nezbytné i pro hodnocení materiální deprivace domácností, která je jedním z nejsledovanějších indikátorů založených na datech ze šetření EU-SILC.

Výdaje na bydlení

Výdaje na bydlení patří mezi klíčové ukazatele spojené s bydlením. Mezi položky, na něž jsou domácnosti dotazovány, patří jednak pravidelné měsíční platby (nájemné, elektřina, plyn, vytápění, vodné a stočné) zapisované vždy podle zálohy za měsíc března aktuálního roku (tentokrát tedy 2011) a potom výdaje na běžnou údržbu, paliva, pojištění a ostatní nepravidelná vydání zapisovaná v úhrnu za předchozí rok (čili 2010). Pokud v bytě bydlelo více hospodařících domácností, rozepisovaly se výdaje na bydlení podle jejich skutečných podílů na těchto vydáních pro každou z nich zvlášť.

Výdaje domácností na bydlení se meziročně mírně zvýšily, v průměru o 2 316 Kč na domácnost za rok, což představuje růst necelá 4 %. Stejně tak vzrostl podíl příjmů, jež na bydlení domácnosti vynakládají - průměrně na 17,3 %. Více domácností než v minulém roce zároveň uvádělo, že náklady na bydlení jsou pro ně velkou zátěží (celkem 26,9 %, tj. o 1,4 procentních bodů více než v roce 2010).

Tabulka 1: Měsíční výdaje na bydlení podle formy užívání bytu v roce 2011 (v Kč)

	Domácnosti dle formy užívání bytu				
	ČR celkem	Vlastní dům	Byt v osobním vlastnictví	Družstevní byt	Nájemní byt
Celkové měsíční náklady na bydlení za domác. v Kč (bez výdajů na údržbu)	5 199	4 669	4 823	5 287	7 319
Podíl nákladů na bydlení na čistých příjmech domácností (v %)	17,3	14,0	16,1	18,6	28,0
Vybrané měsíční náklady na bydlení v Kč					
Nájemné/ příspěvek do fondu oprav apod.	1 179	8	1 457	1 787	3 099
Elektřina	1 389	1 937	964	976	1 180
Plyn z dálkového zdroje	898	1 406	527	427	683
Teplo a teplá voda	715	40	1 097	1 333	1 336
Vodné a stočné	435	443	394	409	528
Ostatní služby související s bydlením	305	219	349	329	421
Paliva	277	616	35	24	71
Běžná údržba domu/bytu	578	992	322	272	306

V roce 2011 spotřebovaly domácnosti na úhradu pravidelných nákladů na bydlení podle druhu bytu zhruba 14 až 28 % svých čistých příjmů. Nejvyšší náklady přitom měly, stejně jako v minulých letech, domácnosti žijící v nájemních bytech, které na bydlení vydaly v průměru dvojnásobný podíl svých příjmů oproti domácnostem žijícím ve vlastním domě. V tabulce na předchozí straně vidíme rozdíly ve výši jednotlivých vydání. Výše nájmu (respektive příspěvku do fondu oprav apod.) je uvedena pro ilustraci, abychom měli lepší představu o tom, jakou část z celkových nákladů na bydlení tvoří u nájemních bytů vlastní nájem a jaký je rozdíl ve výši příspěvků do fondu oprav nebo příspěvků družstvu, určených na investice do bytu, respektive domu, a výše nájmu, kde z principu očekáváme nějaký zisk majitele.

Největší náklady na elektřinu a plyn měly domácnosti žijící ve vlastním domě - dohromady téměř 72 % svých celkových nákladů na bydlení. U ostatních druhů bydlení byl přitom tento podíl jen okolo 30 %. Tento rozdíl je zapříčiněn zejména rozdílným způsobem vytápění bytů v bytových domech a v rodinných domcích. Domácnosti žijící v bytových domech v průměru zaplatily ještě zhruba 444 Kč měsíčně (tedy asi 22 % ze svých celkových nákladů na bydlení) za teplo nebo teplou vodu. U domácností žijících ve vlastním domě byly tyto částky většinou zanedbatelné.

Částky, které domácnosti vynakládaly na běžnou údržbu bytu/domu, byly pochopitelně nejvyšší u těch, které měly vlastní dům. V průměru u nich byly více než trojnásobné oproti ostatním, a to včetně domácností žijících v bytech v osobním vlastnictví.

Abychom se dozvěděli více o výdajích domácností na bydlení, je třeba k objektivnímu měřítku výše nákladů přidat také subjektivní náhled, tedy zda a do jaké míry zatěžují rozpočet domácnosti. 26,9 % všech domácností v ČR považovalo výdaje na bydlení za velkou zátěž, 63,9 % je sice cítilo jako zátěž, ale snesitelnou, a jen 9,2 % je vůbec jako zátěž nepociťovalo.

Tabulka 2: Jak náklady na bydlení zatěžovaly domácnosti dle formy užívání bytu v roce 2011

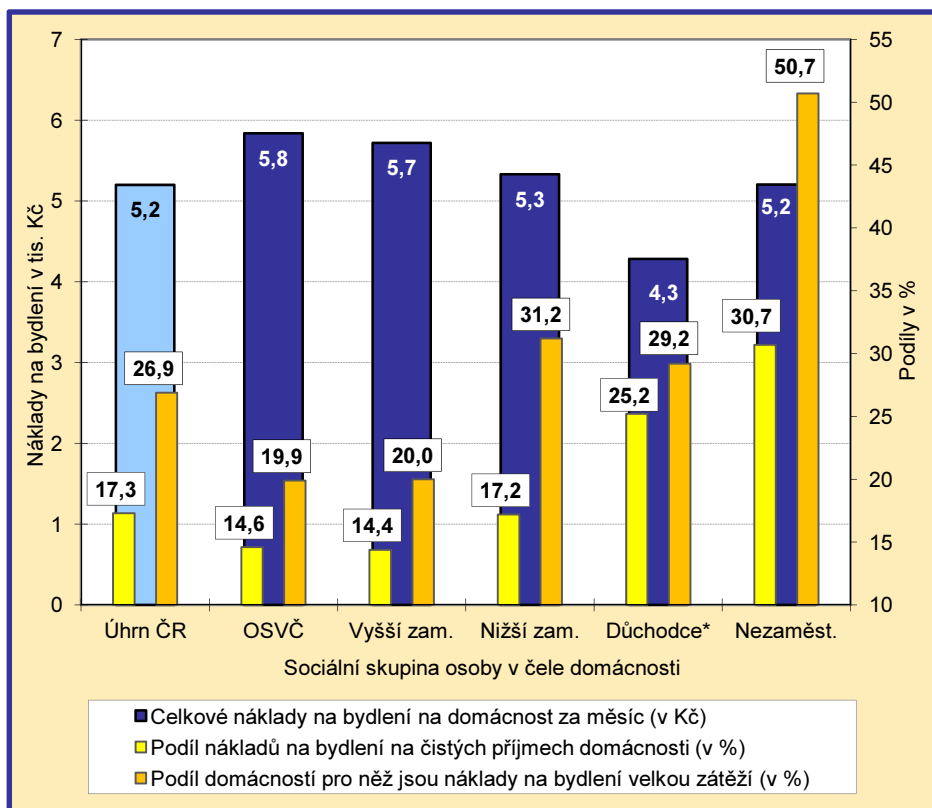
	ČR celkem	Vlastní dům	Byt v osobním vlastnictví	Družstevní byt	Nájemní byt
Průměrné náklady na bydlení na domácnost za rok (v Kč)	62 390	56 032	57 872	63 443	87 826
Podíl nákladů na bydlení na čistých příjmech domácnosti (v %)	17,3	14,0	16,1	18,6	28,0
Podíl domácností s příjmy pod životním minimem (v %)	3,6	1,7	1,8	4,2	9,4
Jak velkou zátěží byly pro domácnost náklady na bydlení (podíl v %)					
Velkou zátěží	26,9	27,1	21,0	23,2	39,2
Určitou zátěží	63,9	65,5	67,6	66,7	52,9
Žádnou zátěží	9,2	7,4	11,4	10,2	7,8

Výdaje na bydlení podle své výše, v souvislosti s formou užívání bytu a v souvislosti s příjmem domácnosti, zatěžovaly její rozpočet různou měrou. Největší zátěží byly pro

domácnosti žijící v nájemních bytech, kde nejen že byly náklady na bydlení nejvyšší, ale zároveň tvořily největší podíl na příjmech domácností. Současně až 9,4 % domácností žijících v nájmu hospodařilo s příjmy nižšími než životní minimum.

V následujícím grafu můžeme vidět souvislosti nákladů na bydlení s mírou zátěže, kterou pro domácnost představují. Odpovědi výrazně korespondují s ekonomickou aktivitou osob žijících v jednotlivých typech domácností a pochopitelně také s výší jejich příjmu. Podíl domácností, pro něž náklady na bydlení představují velkou zátěž, spíše závisí na tom, kolik procent svých čistých příjmů dávají na bydlení, než na tom kolik za bydlení reálně zaplatí. Tato souvislost jednoznačně platí pro domácnosti nezaměstnaných, které vynakládají na bydlení nejvyšší podíl svých příjmů (30,7 %) a zároveň nejčastěji uvádí, že výdaje na bydlení jsou pro ně velkou zátěží (50,7 %).

Graf 4: Výše nákladů na bydlení, jejich podíl na příjmech a procento domácností, které je vnímaly jako velkou zátěž, podle sociální skupiny osoby v čele v roce 2011

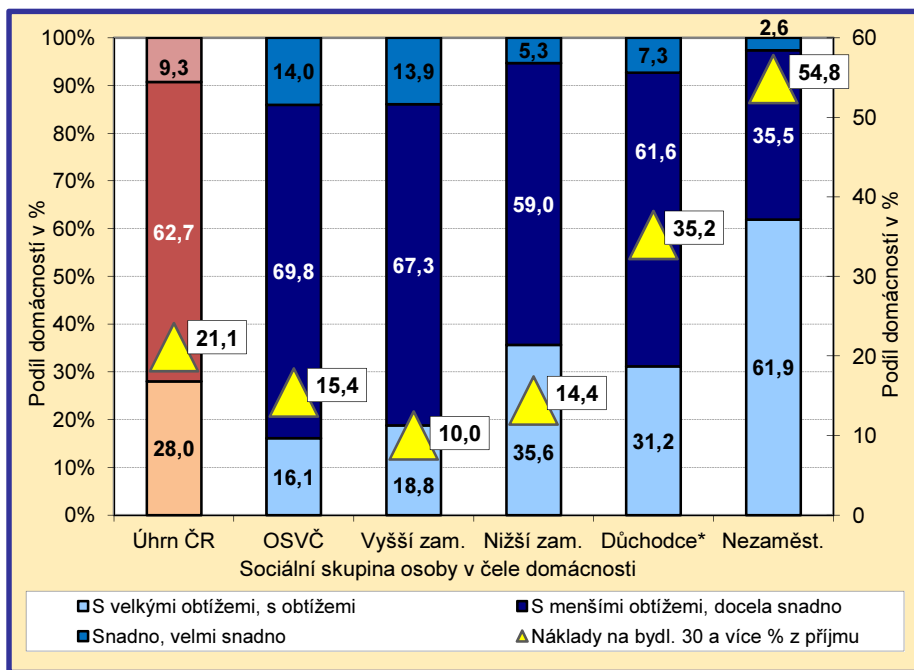

* osoba pobírající starobní nebo invalidní důchod žijící v domácnosti bez pracujících členů

Domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním, které na bydlení vynakládají menší podíl svých příjmů (17,2 %), než domácnosti nepracujících důchodců (25,2 %), častěji

považují náklady na bydlení za velkou zátěž (31,2 %) než zmiřovaní důchodci (29,2 %). Vysvětlení můžeme hledat ve skutečnosti, že důchodci (na rozdíl od zaměstnanců s nižším vzděláním) žijí neztížka částečně ze svých celoživotních úspor, a tedy pro ně vřadaje na bydlení nejsou tak zatěžující jako pro zaměstnance. Tuto domněnku nicméně příliš nepotvrzuje další graf, zobrazující vztah mezi odpovědí na otázku, jak domácnosti vychází se svými příjmy a vysokým podílem nákladů na bydlení na příjmech domácnosti (30 a více %). I v tomto případě domácnosti důchodců neuváděly tak velké potíže při vycházení s příjmy jako domácnosti nižších zaměstnanců.

Graf 5: Jak domácnosti vycházely s příjmy ve vztahu k podílu domácností vydávajících 30 a více % příjmů na bydlení, podle sociální skupiny osoby v čele domácnosti v roce 2011

* osoba pobírající starobní nebo invalidní důchod žijící v domácnosti bez pracujících členů

Druhé možné vysvětlení by se mohlo skrývat v subjektivitě otázky – dvě různé skupiny domácností mohou stejnou otázku v obdobné situaci zodpovědět jinak – důchodci hodnotí svou vlastní situaci méně negativně, než podobnou situaci hodnotí zaměstnanci.

Skutečnost, zda v domácnosti žijí nezaopatřené děti, neměla na vnímání zatížení domácnosti výdaji za bydlení zdaleka takový význam jako výše příjmů domácnosti, respektive podíl příjmů vynaložených na bydlení. Bezdětné domácnosti se v této otázce velmi blížily průměru všech domácností v ČR.

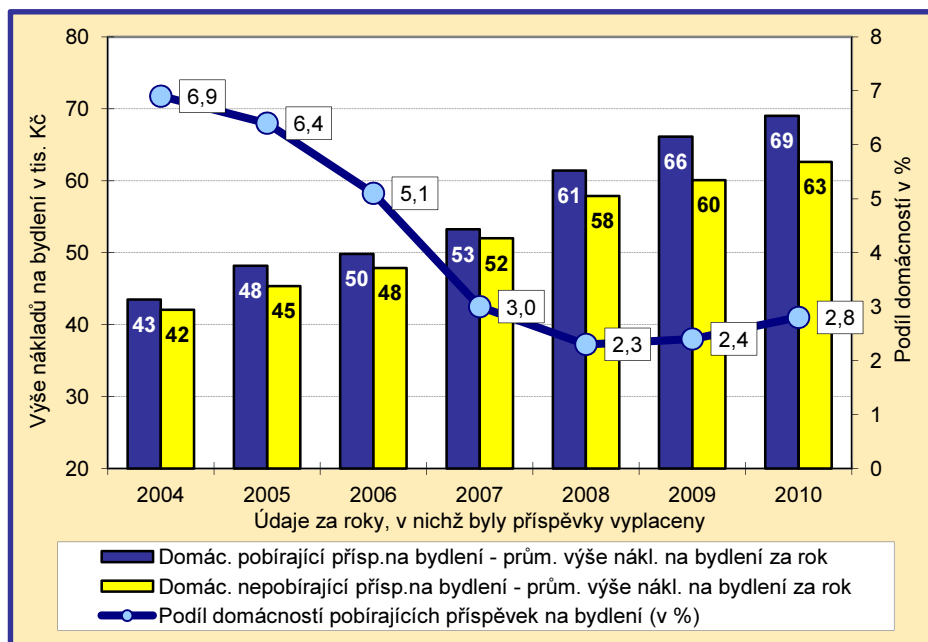
Domácnostem s nejnižšími příjmy přispíval na krytí nákladů na bydlení stát v rámci

tzv. příspěvku na bydlení. Ten se v roce 2011, stejně jako v předchozím roce 2010, za nějž jsou v šetření Životní podmínky 2011 zjišťovány příjmy domácností, poskytoval podle tehdy platného znění zákona o státní sociální podpoře bez ohledu na to, v jakém druhu bytu žadatel bydlel; musel však mít v tomto bytě přihlášeno trvalé bydliště. Poskytování příspěvku bylo závislé na poměru příjmy domácnosti v předchozím kalendářním čtvrtletí a výše jejich nákladů na bydlení. Na poskytnutí příspěvku měl nárok vlastník nebo nájemce bytu, pokud jeho náklady na bydlení přesahovaly součin rozhodného příjmu (tedy příjmu domácnosti v předchozím kalendářním čtvrtletí) a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35) a tento součin zároveň nebyl vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. Ty jsou určeny tabulkou MPSV; jejich výše přitom závisí na velikosti obce, počtu osob v domácnosti a typu bydlení – výše se liší pro nájemní a nenájemní byty.

Tabulka 3: Příspěvky na bydlení v časové řadě za roky 2004 až 2010

	Údaje za roky, kdy byly příspěvky domácnosti vyplaceny						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Podíl domácností pobírajících příspěvek (v %)	6,9	6,4	5,1	3,0	2,3	2,4	2,8
Průměrná výše příspěvku na bydlení na domácnost za rok (v Kč)	9 066	9 082	10 607	12 977	14 941	21 270	23 962

Graf 6: Výše nákladů na bydlení a podíl domácností pobírajících příspěvku na bydlení za roky 2004 až 2010

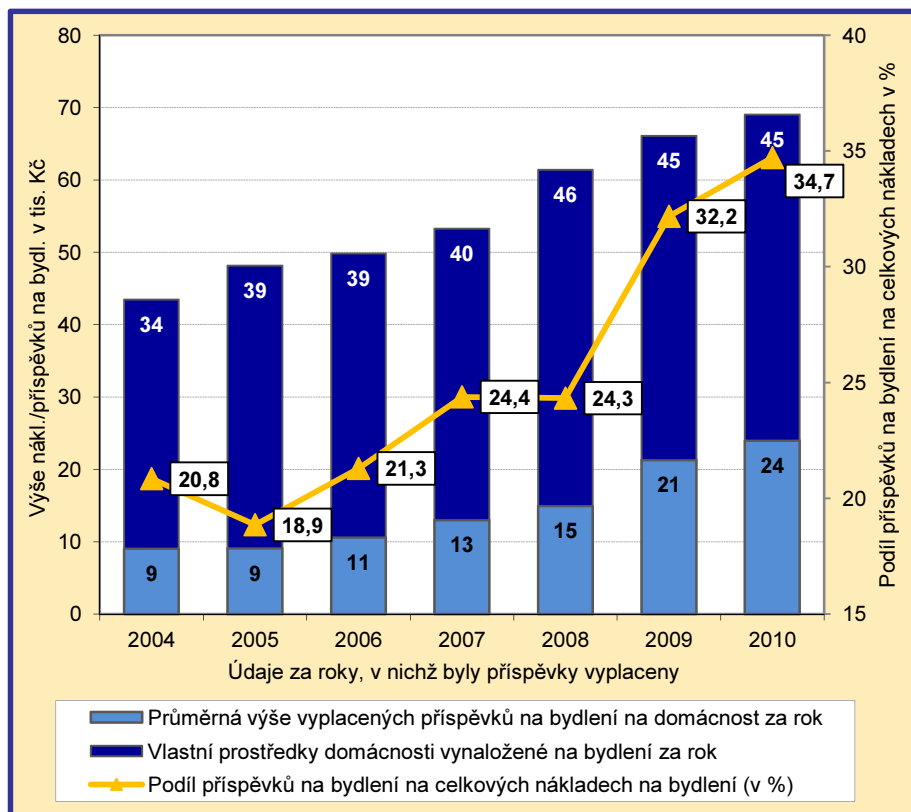

Jak můžeme vidět z tabulky, průměrná výše vyplacených příspěvků na bydlení se od roku 2004 stále zvyšuje, zatímco podíl domácností, které je pobíraly, se až do roku 2008 snižoval, v posledních letech pak opět mírně narůstá. Z grafu na předchozí straně je patrný také vývoj výše nákladů na bydlení jak pro domácnosti, které příspěvky pobíraly, tak pro ty, které je nepobíraly. Domácnosti pobírající příspěvek měly přitom v průměru o 6 tisíc vyšší celkové výdaje na bydlení za rok než domácnosti příspěvky nepobírající.

V roce 2010 přispěl stát na bydlení zhruba 2,8 % domácností, což v přepočtu činí asi 118 tisíc domácností, tedy přibližně o 20 tisíc více v roce 2009. Průměrně domácnosti pobírající příspěvek obdržely 23 962 Kč za rok, tj. v průměru o 2 691 Kč více než v předchozím roce.

Domácnosti, které pobíraly příspěvek na bydlení, ušetřily v průměru téměř 35 % z částky celkových výdajů na bydlení. Tento podíl se přitom od roku 2004 stále zvyšuje, protože celkové výdaje na bydlení u domácností, které pobíraly příspěvky, se nezvyšovaly tolik jako příspěvky, které na tyto výdaje pobíraly. Blíže viz následující graf.

Graf 7: Výše příspěvku na bydlení a jeho podíl na celkových výdajích za bydlení za roky 2004 až 2010

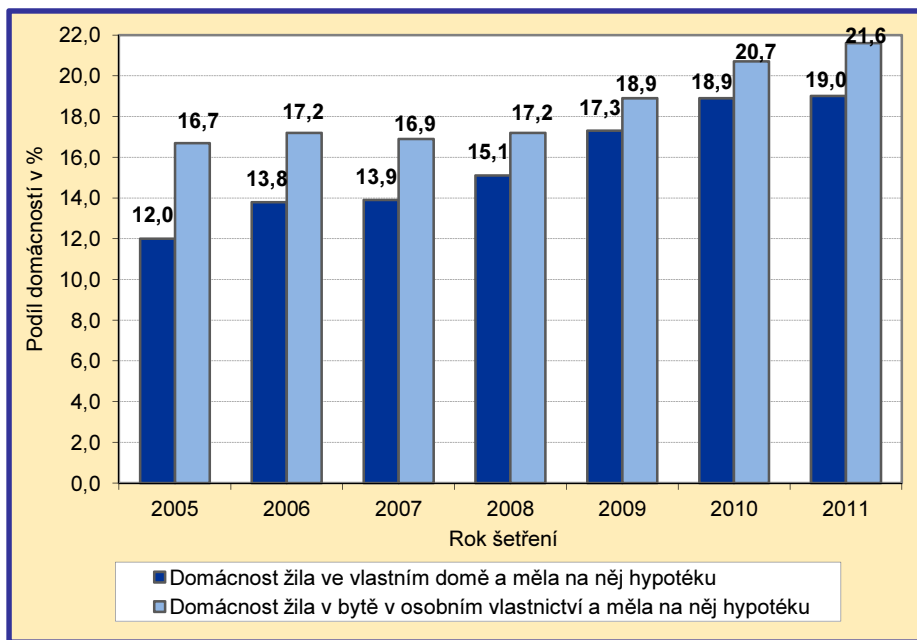

Forma užívání bytu/domu a půjčky na bydlení

S tematikou výdajů na bydlení úzce souvisí také problematika půjček na bydlení a schopnost domácností své finanční závazky plnit. Přestože se v šetření *Životní podmínky* nezapočítávají platby splátek hypotéky do celkových výdajů na bydlení, protože jsou de facto spíše investicí, reálně pochopitelně znamenají další výdaj, který s bydlením souvisí a domácnosti ho musí pravidelně uhradit.

Podíl domácností majících hypotéku na byt či dům, v němž žijí, rok od roku stoupá. Výrazněji přitom přibývá domácností majících hypotéku na vlastní dům, přestože podíl domácností žijících v domě se od roku 2005 prakticky nezměnil (pohyb mezi roky je v rozmezí pouhého půl procenta, přičemž v roce 2005 byl stejný jako v roce 2011, 39,0 %). V roce 2011 mělo půjčku na byt v družstevním vlastnictví¹ celkem 10,1 % domácností, na byt v osobním vlastnictví celkem 21,6 % domácností a na vlastní dům mělo půjčku 19,0 % domácností. Mezi domácnostmi žijícími „ve vlastním“ tak mělo na nemovitost, v níž žilo, půjčku téměř 19 %. Následující graf ukazuje vývoj podílu domácností majících půjčku na byt v osobním vlastnictví nebo na vlastní dům mezi roky 2005 a 2011.

Graf 8: Podíl domácností žijících ve vlastním domě nebo bytě v osobním vlastnictví majících na něj hypotéku v letech 2005 až 2011

Celkový podíl domácností, které žily v bytě nebo domě, na něž měly půjčku, v roce 2011 dosáhl 14,6 %, tedy celkem zhruba 612 tisíc domácností. 63,2 % domácností půjčku na bydlení nemělo, zbylých 22,1 % domácností nebylo vlastníkem nemovitosti,

¹ družstevní byt je považován za formu vlastnictví, lze na něj také získat hypotéku

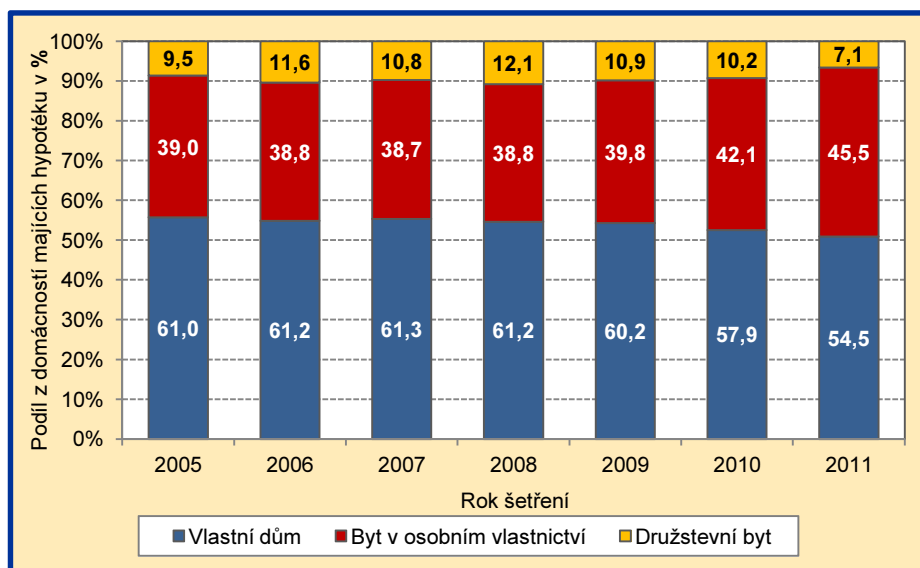
v níž žilo. V následující tabulce si můžeme povšimnout, že podíl domácností žijících v nemovitosti na níž měly hypotéku, stoupl téměř stejně, jako poklesl podíl domácností žijících v nemovitosti, jíž nevlastní.

Tabulka 4: Vývoj podílu domácností majících půjčku na bydlení v letech 2005 až 2011

	Rok šetření						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Není vlastníkem nemovitosti, v níž žije	29,4	28,5	27,9	27,0	25,8	23,4	22,1
Je vlastníkem a má hypotéku	8,5	9,9	10,0	10,9	12,7	14,3	14,6
Je vlastníkem a nemá hypotéku	62,2	61,6	62,1	62,1	61,5	62,3	63,2

Zároveň s tím, jak od roku 2009 začal u domácností žijících v bytě v osobním vlastnictví narůstat podíl těch, které na něj měly hypotéku (viz graf 8), narůstal jejich podíl v celkovém počtu domácností s hypotékou. V roce 2011 tak podíl domácností majících hypotéku na byt v osobním vlastnictví činil už 45,5 % z celkového počtu půjček na bydlení, zatímco podíl hypoték na vlastní dům se snížil od roku 2005 o 6,5 procentních bodů na 54,5 %.

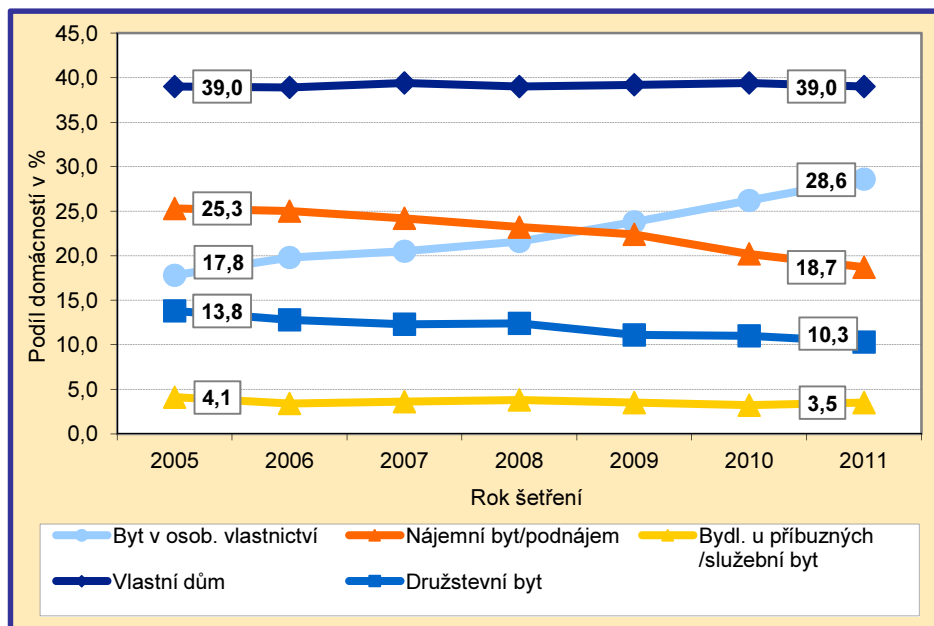
Graf 9: Podíl jednotlivých forem bydlení na celkovém počtu hypoték na nemovitosti, v nichž domácnosti žijí v roce 2011

Pravděpodobně tento vývoj souvisí s faktem, že zatímco podíl domácností bydlících ve vlastním domě se od roku 2005 nezvýšil, domácností žijících v bytě v osobním vlastnictví přibýlo téměř 11 %. Můžeme se také domnívat, že jich přibýlo právě díky tomu, že se pro ně hypotéky staly dostupnějšími a mohly si tak bydlení „ve vlastním“ spíše dovolit. V grafu na následující straně je pro dokreslení situace uveden celkový vývoj struktury bytového fondu mezi lety 2005 a 2011. Nejvíce se změnil podíl

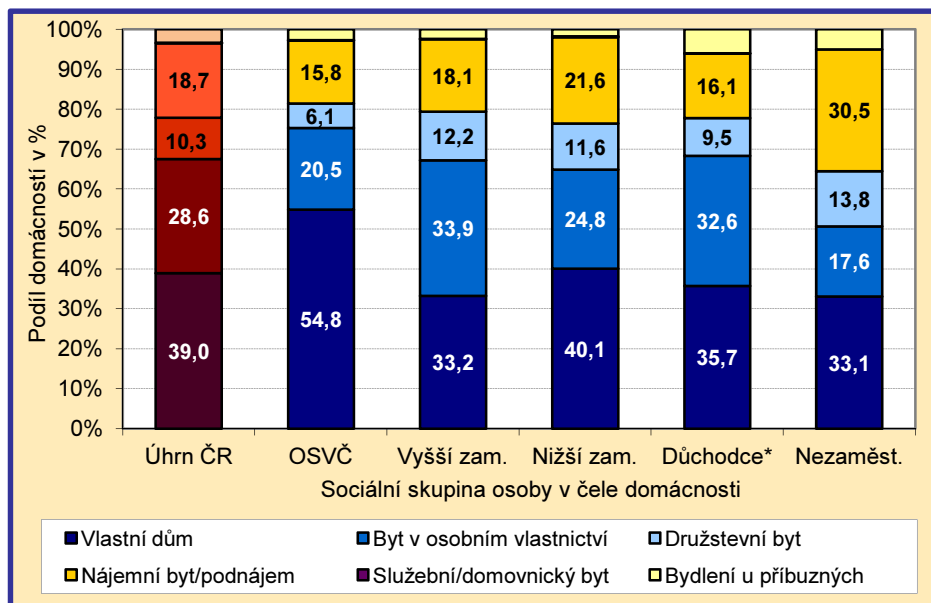
domácností žijících v nájmu a těch, co žily v bytě v osobním vlastnictví. Zatímco v roce 2005 žilo v nájmu 25,3 % domácností a v bytě v osobním vlastnictví 17,8 % domácností, v roce 2011 to bylo prakticky naopak – v bytě v osobním vlastnictví žilo 28,6 % domácností a v nájmu pouze 18,7 % z nich. Tento vývoj přitom není způsobem výraznějším trendem převodu bytů v družstevním vlastnictví do vlastnictví osobního, protože těchto bytů od roku 2005 ubylo jen 3,5 p. b.

Graf 10: Změna struktury bytového fondu v letech 2005 až 2011

V souvislosti s půjčkami na bydlení je také zajímavé podívat se blíže na to, jaké druhy bydlení využívají jednotlivé typy domácností podle ekonomické aktivity osoby v čele domácnosti. Ve vlastním domě bydlí nejčastěji domácnosti samostatně výdělečně činných, a to více než polovina z nich - 54,8 %. Častěji než je republikový průměr v nich žijí též domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním (40,1 % z nich), a to zejména z toho důvodu, že více než 60 % všech domácností žijících ve vlastním domě je z venkova, kde častěji než jinde žijí právě tito zaměstnanci. V bytech v osobním vlastnictví žijí z podobných důvodů nejčastěji zaměstnanci s vyšším vzděláním (celkem 33,9 % z nich), protože tato skupina zaměstnanců žije častěji než jinde ve větších městech a v Praze, kde je nejvyšší podíl bytů v osobním vlastnictví. V těchto bytech také často žijí domácnosti důchodců, a to 32,6 % z nich. V nájmu potom žije nejvyšší počet nezaměstnaných, celkem 30,5 % z nich, zejména z finančních důvodů, neboť koupí domu či bytu si nemohou dovolit, stejně jako půjčku na ně. Větší část z nich než u jiných typů domácností žije také v družstevních bytech (13,8 %), nebo využívá bydlení u příbuzných, za něž neplatí nájem nebo příspěvky do fondu oprav, ale pouze platby za energie a služby (celkem 5,1 % z nich). Pouze 50,6 % domácností nezaměstnaných žije ve vlastním domě nebo bytě v osobním vlastnictví, zatímco průměr za celou ČR je 67,6 % domácností. Více viz graf na následující stránce.

Graf 11: Forma užívání bytu/domu v závislosti na sociální skupině osoby v čele domácnosti v roce 2011

* osoba pobírající starobní nebo invalidní důchod žijící v domácnosti bez pracujících členů

Typy domácností uvedené v grafu podle převažující formy bydlení s různými obtížemi vycházely s příjmy, v závislosti na tom, jaký podíl příjmů na bydlení vynakládaly. Detailnější analýza situace je uvedena v předchozí kapitole „Výdaje na bydlení“, v grafu 4 a 5. To co nám ale chybělo do úplnosti obrázku o finanční situaci domácností v závislosti na tom, jak bydlí a jaká je ekonomická aktivita osoby v jejím čele, je právě zatížení domácností splácením hypoték, které se nezapočítává do nákladů na bydlení rozebíraných výše.

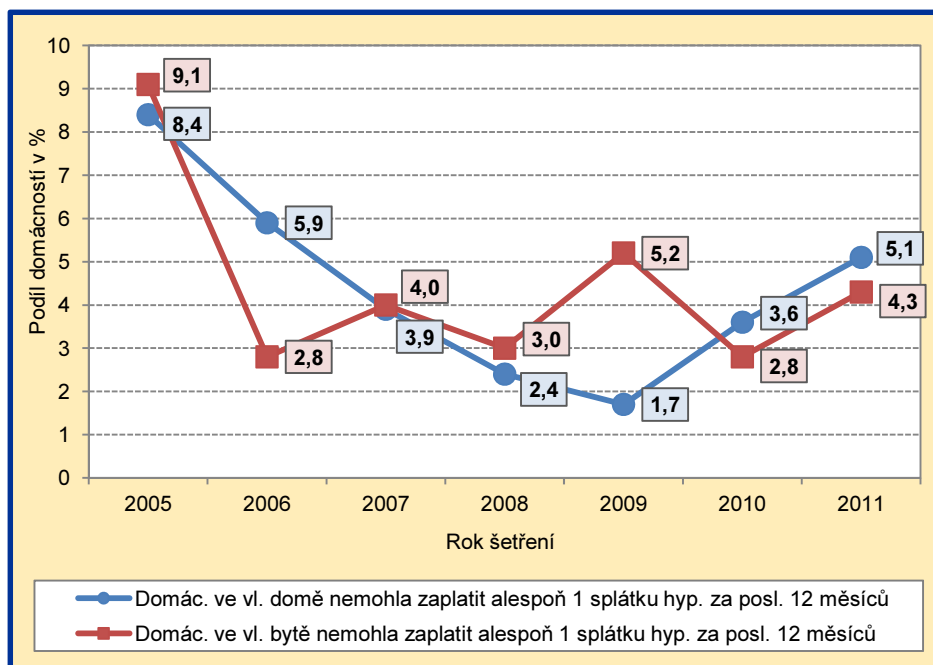
Celkový podíl domácností, které z finančních důvodů nebyly schopné alespoň jednou za posledních 12 měsíců uhradit splátku hypotéky, v roce 2011 činil 4,8 % (z domácností majících hypotéku). Přestože se může zdát, že se nejedná o vysoké číslo, je třeba podívat se na něj z pohledu vývoje situace domácností za posledních 7 let. Až do roku 2008 totiž podíl domácností majících problém splátku hypotéky zaplatit klesal, nejnižší byl právě v roce 2008, a to 2,4%. V relativních číslech byl tedy poloviční oproti roku 2011. V absolutních číslech byl dokonce téměř třetinový – celkem nemohlo v roce 2008 splátku hypotéky uhradit přes 10 tisíc domácností, zatímco v roce 2011 to bylo více než 29 tisíc, což je téměř stejně jako v roce 2005. Tento nárůst souvisí s hospodářskou krizí, která se odrazila i na výsledcích šetření *Životní podmínky* – nejdříve u domácností osob samostatně výdělečně činných, což jsou právě ty, které nejčastěji bydlí v rodinných domcích, na něž nezřídka mají hypotéku. Bližší pohled na vývoj počtu domácností majících problém s placením hypotéky nabízí následující tabulka.

Tabulka 5: Vývoj počtu a podílu domácností majících problém s úhradou splátky hypotéky za roky 2005 až 2011

	Rok šetření						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Podíl domácností majících problém s úhradou splátky hypotéky (v %)	8,9	4,4	3,5	2,4	3,2	3,5	4,8
Celkový počet domácností majících problém s úhradou splátky hypotéky	30 181	17 522	14 173	10 497	16 496	20 783	29 263

Situace se potom trochu lišila pro domácnosti žijící ve vlastním domě a ty, co žily v bytě v osobním vlastnictví. Situace domácností vlastnických domů, na něž měly hypotéku, určovala celkový trend – platilo, že podíl domácností neschopných uhradit splátku hypotéky klesal do roku 2009 a potom začal znovu růst. V případě domácností majících hypotéku na byt v osobním vlastnictví nelze vyzpozorovat jednoznačný trend – jejich celková situace je zřejmě více nestálá.

Graf 12: Domácnosti žijící v bytě v osobním vlastnictví nebo ve vlastním domě, které měly problém se splátkou hypotéky v posledních 12 měsících za roky 2005 až 2011

Kvalita bydlení

Jak se lidem v daném bytě žije, je ovlivněno mnoha různými faktory, které se týkají jak bytu samotného, tak jeho bezprostředního okolí. V této kapitole se zaměříme na nejdůležitější z nich: velikost bytu, jak co do jeho plochy, tak co do počtu obytných místností a počtu osob, které byt obývají a dále na jeho vybavenost předměty dlouhodobé spotřeby, jako je počítač, televize, automobil a podobně.

Velikost bytu

V první řadě určuje kvalitu bydlení jeho celková podlahová plocha v kombinaci s počtem obytných místností a počtem osob žijících v bytě, které sdílí jeho prostory. V šetření *Životní podmínky* se do celkové podlahové plochy bytu nezapočítávají sklepy, lodžie, balkony, schodiště a další prostory nesloužící bezprostředně k bydlení. Následující tabulka ukazuje průměrné velikosti bytu podle formy jeho užívání, a to jak celkovou průměrnou velikost, tak průměrnou obytnou plochu přepočtenou na jednu osobu. Ze srovnání obou ukazatelů můžeme vidět, že vztaženo k počtu osob v bytě se rozdíl mezi obytnou plochou vlastního domu a ostatních typů bydlení výrazně stírá. Zároveň, pro jasnější představu o situaci domácností využívajících jednotlivé druhy bydlení, tabulka uvádí také průměrný počet místností v bytě.

Tabulka 6: Průměrná velikost bytu/domu dle formy užívání v roce 2011

	Průměrný počet obytných místností	Průměrná velikost bytu/domu v m ²	Průměrná plocha bytu/domu v m ² na osobu
Vlastní dům	4,4	102,7	36,6
Byt v osobním vlastnictví	3,0	65,0	28,3
Družstevní byt	2,9	63,6	26,3
Nájemní byt	2,6	59,9	25,8
Bezplatné bydlení u příbuzných	3,1	70,6	36,0
Průměr za ČR celkem	3,4	78,7	31,5

Užitná plocha bytu, stejně jako počet obytných místností, se v průběhu posledních sedmi let významně nezměnila. Průměrná plocha bytu v roce 2011 byla 78,7 m². Vzhledem k vysokému zastoupení bydlení ve vlastním domě, nejvyšší procento domácností žije v bytech nad 100 m², vysoký je taktéž podíl domácností žijících v bytech o velikosti 60 až 80 m². Podle očekávání se největší byty vyskytovaly v rodinných domech, kde 50,5 % bytů dosahovalo plochy nad 100 m². V bytech v osobním vlastnictví a v družstevních bytech se podlahová plocha pohybovala nejčastěji mezi 61 a 80 m². K nejmenším patřily byty nájemní, z nichž téměř 50 % mělo plochu do 60 m² a jen 15 % z nich mělo plochu 80 a více m².

Dostatečná plocha bytu ovšem sama o sobě nezaručuje i dostatek soukromí jeho obyvatel. Proto je dalším důležitým ukazatelem úrovně bydlení počet obytných místností. Do těchto místností se zahrnovaly místnosti s plochou minimálně 4 m², a to: ložnice, obývací a dětské pokoje, jídelny, obytná podkroví s výškou alespoň 2 m, do nichž se vcházelo z vnitřku bytové jednotky, pracovny, pokud sloužily i pro soukromé

účely a kuchyně, pokud nesloužily pouze pro přípravu jídel². Do počtu obytných místností se nezapočítávalo sociální zařízení, chodby, předsíně, komory, spíže, šatny, pracovní a kuchyně, pokud nesplňovaly výše uvedené podmínky.

Tabulka 7: Byty podle formy užívání a počtu obytných místností v roce 2011

		Vlastní dům	Byt v osobním vlastnictví	Družstevní byt	Nájemní byt	Bezplatné bydlení u příbuzných	Průměr za ČR celkem
Počet obytných místností	1	0,5	3,3	5,7	10,9	6,8	4,3
	2	5,5	24,4	24,8	36,5	26,5	19,4
	3	22,8	44,9	43,7	37,1	33,2	34,2
	4	29,9	24,5	23,0	13,9	24,7	24,4
	5+	41,3	2,9	2,7	1,6	8,9	17,8
Průměrný počet obytných místností		4,4	3,0	2,9	2,6	3,1	3,4

Počet obytných místností v bytě se lišil dle formy užívání bytu, většinou se však jednalo o 2 až 4 místnosti, pouze v případě bydlení ve vlastním domě nejvíce domácností (celkem 41,3 %) bydlelo v pěti a více místnostech. Největší byl podíl domácností, které žily v bytě se třemi obytnými místnostmi (34,2 %), následovaly domácnosti žijící ve čtyřech místnostech (24,4 %).

Důležitým faktorem ovlivňujícím kvalitu bydlení je vedle velikosti bytu a počtu obytných místností již zmiňovaný počet osob žijících v daném bytě a poměr počtu místností k počtu osob v bytě. V průměru připadalo zhruba 0,7 osob na jednu místnost, tedy 1,4 místnosti na jednu osobu. Nejvyšší počet osob na jednu místnost byl u nájemních bytů, a to 0,9, naopak nejvíce „životního prostoru“ měly osoby žijící ve vlastním domě – poměr počtu osob a počtu obytných místností zde byl 0,6. K této problematice se vztahuje indikátor míry přelidnění, který ukazuje podíl osob žijících v domácnostech, jež nedisponují dostatečným počtem obytných místností. Minimální počet místností, které má mít domácnost k dispozici, se odvozuje podle počtu jejích členů, skutečnosti zda v ní žije partnerský pár a podle věku a pohlaví dětí v ní žijících. Pro každou domácnost počítáme jednu obytnou místnost jako základ, plus jednu místnost pro každý partnerský pár, plus místnosti pro zbývající jednotlivce (obvykle děti). Pro každé dvě děti do dvanácti let bez ohledu na jejich pohlaví by měla být k dispozici jedna místnost, stejně jako pro dvě děti stejného pohlaví ve věku 12 až 17 let. Pokud jsou ale 2 děti ve věku 12 až 17 let různého pohlaví, měly by mít každé svou místnost. Pro každého zbývající jednotlivce od 18 let - přičemž zde již znovu neuvažujeme osoby, které v domácnosti tvoří pár - má být v domácnosti jedna místnost. Nejvíce přelidněných domácností je tak mezi rodinami s alespoň dvěma staršími dětmi – z definice vyplývá, že rodina se třemi dětmi, chlapec 14let, dívka 16let a dívka 19let má mít k dispozici 5 místností. Celkem 16,9% domácností žilo v roce 2011 v přelidněném bytě, 29,4 % disponovalo stanoveným minimálním počtem místností a 53,6 % žilo v bytě s vyšším počtem místností, než byl podle definice indikátoru nejnižší přijatelný počet.

² české předpisy sice stanoví pro obytnou místnost plochu minimálně 8 m², ale evropská definice obytné místnosti pro účely šetření EU-SILC zohledňuje rozdílné podmínky všech zúčastněných zemí

Vybavení bytu

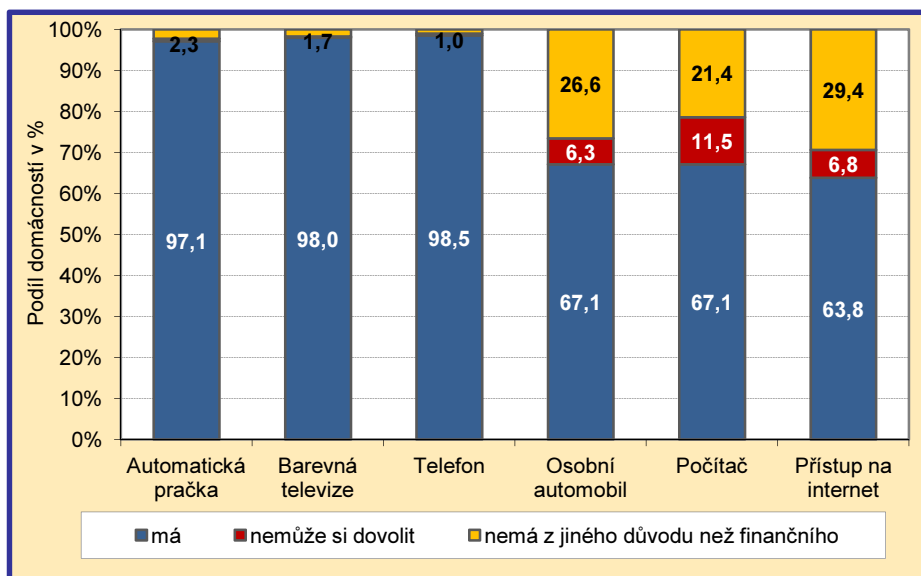
V šetření *Životní podmínky* je dlouhodobě zjišťována vybavenost domácností ve dvou rovinách:

- Základní vybavenost bytu (vybavenost sociálním zařízením; tj. zda je koupelna respektive sprchový kout nebo vana a splachovací záchod uvnitř bytu)
- Vybavenost předměty dlouhodobé spotřeby (barevná televize, automobil, automatická pračka, počítač, telefon)

Základní vybavenost (tj. zda má byt koupelnu a splachovací záchod) se zjišťuje dle evropské metodiky. Ta stanovuje, že za takto vybavený se nepovažuje byt, který sice má vlastní splachovací záchod nebo koupelnu, ale nacházející se mimo něj – např. na společné chodbě domu. Přestože je toto pojetí vybavenosti poněkud omezující, neboť ve starších bytových „pavlačových“ domech se dosud nezdívka nachází koupelna nebo splachovací záchod mimo byt na společné chodbě domu, byl podíl domácností, kterým z tohoto základního vybavení bytu něco chybělo v ČR v roce 2011 pouze 1,2 %, což odpovídá asi 48 tisíc domácností. Půl procentu domácností (cca 21 tisíc) chybělo oboje.

Vedle základní vybavenosti bytu byly domácnosti dotazovány také na vybavenost některými předměty dlouhodobé spotřeby; konkrétně takovými, které jsou celospolečensky vnímány jako standard a zároveň určitý ukazatel životní úrovně. Aktuálně se připravuje revize šetření a k diskusi je také výběr konkrétních předmětů či využívání služeb (např. připojení k internetu), na jejichž vlastnictví jsou domácnosti dotazovány. V šetření se nezjišťuje stáří nebo technické parametry předmětů, ale pouze to, zda je domácnost vlastní nebo ne; uvnitř skupiny domácností uvádějících, že dané předměty vlastní, lze tedy očekávat veliké rozdíly.

Graf 13: Vybavenost domácností vybranými daným předmětem dlouhodobé spotřeby, nebo využívajících vybrané služby za rok 2011

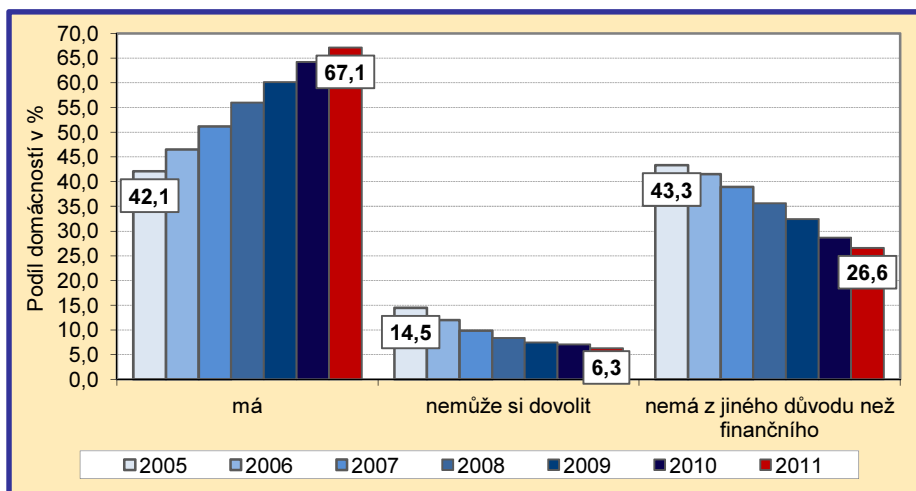
Jak vidíme v grafu, kromě údaje o tom, jaký podíl domácností vlastní uvedené předměty či využívá dané služby, se zjišťovalo, z jakého důvodu je nevlastní či nevyužívá. Zajímalo nás, zda se jednalo o důvody finanční nebo jiné (domácnost je nechtěla či nepotřebovala). Významnější byla pro naše účely první skupina domácností, protože u nich se projevil určitý materiální nedostatek, který ve spojení s některými dalšími faktory vede ke stavu nazývanému **materiální deprivace**.

Materiální deprivace je nedobrovolný materiální nedostatek, respektive nevyhovující stav materiálních životních podmínek, např. nevyhovující bydlení nebo postrádání předmětů dlouhodobé spotřeby, které člověku způsobují nepříjemné pocity a v krajním případě ho vylučují na okraj společnosti.

V šetření *Životní podmínky* zahrnujeme do posuzování stavu materiální deprivace kromě výše uvedené televize, pračky, auta a telefonu také problémy domácností s placením některých plateb (nájmu, půjček, hypotéky, energií), možnost zaplatit z vlastních zdrojů stanovený neočekávaný výdaj³, zaplacení alespoň týdenní dovolené pro všechny členy domácnosti, dostatečné vytápění bytu a možnost jíst maso či jeho vegetariánské náhražky alespoň každý druhý den. Za materiálně deprivované považujeme osoby žijící v domácnosti, která si z finančních důvodů nemohla dovolit alespoň 4 uvedené předměty či výdaje. Podle této definice bylo v roce 2011 materiální deprivací postiženo 6,1 % osob.

Z grafu 13 je jednoznačně patrné, že vybavenost takovými předměty jako je televizor, automatická pračka nebo telefon, je u nás téměř stoprocentní. Zároveň ti, kteří tyto předměty nevlastní, je častěji nemají z jiných než finančních důvodů, nikoliv proto, že by si je nemohli dovolit. Trochu odlišná je situace ve vybavenosti automobilem, počítačem a připojením k internetu. I v tomto případě však ve skupině domácností, které danou položkou nedisponují, převládají ty, které pro to mají jiné než finanční důvody.

Graf 14: Vývoj vybavenosti domácností počítačem za roky 2005 až 2011

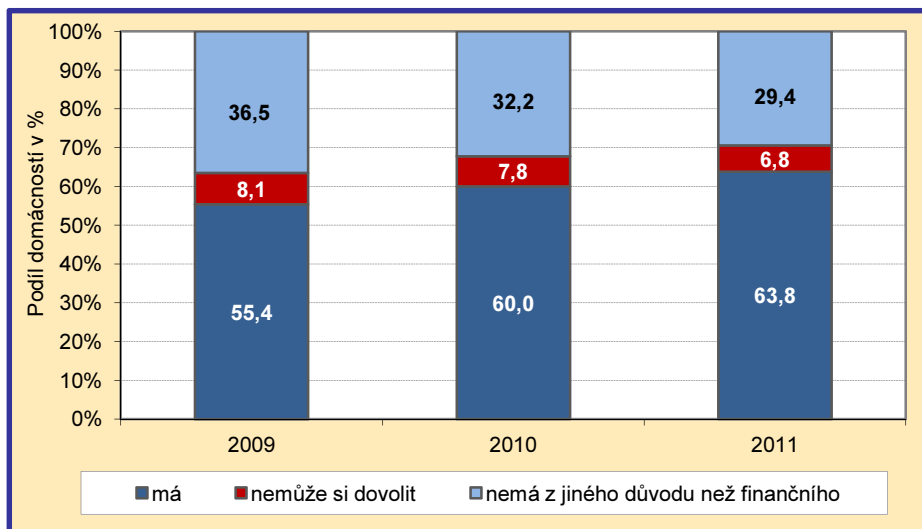

³ výše tohoto výdaje se stanovuje jako 1/12 hranice míry chudoby za rok = rok šetření - 2 roky (tj. pro rok 2011 za rok 2009); pro šetření v roce 2011 byla tato částka stanovena na 9 100 Kč

Nejvýrazněji během sledovaného období rostl podíl domácností vybavených počítačem, a to o celých 25 % během let 2005 – 2011. Podíl domácností, které počítač neměly, dlouhodobě kontinuálně klesá jak ve skupině těch, co ho neměly z finančních důvodů (od roku 2005 o více než 8 procentních bodů, tj. o více než polovinu), tak i ve skupině těch, co ho neměly z jiného důvodu (od roku 2005 téměř o 17 procentních bodů). Je příznačné, že nejvíce počítačů přibýlo v domácnostech s dětmi – zatímco v roce 2005 mělo počítač 68,7 % z nich, nyní jej má 93,5 %. Nejvyšší podíl domácností, které počítač nevlastní, je dlouhodobě mezi domácnostmi nepracujících důchodců – v roce 2011 nemělo počítač 66,4 % z nich. Zároveň z celkového počtu domácností, které počítač neměly, bylo 65,6 % domácností, které měly v čele nepracujícího důchodce a zároveň v ní nežily žádné ekonomicky aktivní osoby.

Podobně v posledních letech narůstá podíl domácností majících přístup k internetu. Jen od roku 2009 jejich podíl vzrostl o 8,4 procentních bodů, data z dřívějších let nejsou bohužel ze šetření *Životní podmínky* dostupná, protože údaj se začal zjišťovat až od roku 2009.

Graf 15: Přístup domácností k internetu za roky 2009 až 2011

Problémy s bydlením

Důležitým faktorem, ovlivňujícím kvalitu bydlení, je výskyt problémů spojených s bytem a jeho bezprostředním okolím. První skupina zjišťovaných problémů se týkala bytu samotného. Domácnosti byly dotazovány, zda je trápí:

- malý byt, nedostatek místa
- tmavý byt, nedostatek denního světla
- vlhkost – zatékání střešou, vlhké zdi, podlahy, základy, nebo shnilá okna, rámy, podlahy

Celkově lze říci, že problémy s bydlením, které se týkají přímo bytu, má stále méně

domácností. Zatímco v roce 2005 si alespoň na jeden z uvedených problémů stěžovalo téměř 30 % domácností, v roce 2011 to bylo už jen 18 % z nich. Odpovědi domácností se lišily zejména v závislosti na tom, v jak velké obci bydlely. Ve všech velikostních typech obcí s výjimkou obcí nad 100 tisíc obyvatel byla jednoznačně jako největší problém s bydlením uváděna vlhkost; průměrně si na ní stěžovalo 11,3 % domácností, v obcích do 1 tis. obyvatel ji uvedlo 17,0 % domácností. Problém s vlhkostí v bytě téměř kontinuálně klesal s růstem velikosti obce; ve městech nad 100 tis. obyvatel ho uvedlo 8,4 % domácností.

Podíl domácností stěžujících si na malý byt naopak nejčastěji uváděly domácnosti žijící ve městech nad 100 tisíc obyvatel, což je dáno menším podílem bydlení ve vlastním domě ve velkých městech a naopak častějším využíváním nájemního bydlení. Problémy s malým bytem uvedlo 10,8 % domácností žijících ve městech s více než 100 tisíci obyvateli a jen 4,5 % domácností žijících v obcích s počtem obyvatel do 1 tisíce. 38,3 % domácností, uvádějících tento problém, žilo v nájemních bytech. Zajímavé ovšem je, že 29,7 % z těchto domácností žilo v bytě v osobním vlastnictví, který byl pro ně malý; domácnost ale zřejmě nebyla v situaci, kdy by si mohla pořídit byt jiný.

Nejméně si domácnosti stěžovaly na tmavý byt, celkem pouze 3,5 % z nich.

Druhá skupina zjišťovaných problémů spojených s bydlením se týkala okolí bytu, tedy prostředí, v němž domácnost žije. Významným hlediskem určujícím spokojenost s bydlením je životní prostředí, k němuž směřovala většina otázek týkající se problémů s okolím bytu:

- hluk z ulice nebo od sousedů
- špína, znečištění nebo jiné problémy se životním prostředím
- vandalismus a kriminalita v okolí

Počet domácností stěžujících si na tyto problémy ve všech případech přímo úměrně rostl se zvětšující se velikostí obce. Jako nejproblematictější se z tohoto hlediska jednoznačně jevila města nad 100 tis. obyvatel, kde si alespoň na jeden z uvedených problémů stěžovalo 40,6 % domácností; celkem 8,5 % domácností z těchto měst uvedlo, že je trápí všechny zjišťované problémy. Největší rozdíl mezi menšími obcemi a městy nad 100 tisíc obyvatel byl v míře vandalismu a kriminality, který byl u velkých měst více než trojnásobný (celkem 24,9 %) než u obcí do 1 tisíce obyvatel (8,1 %). V Praze byl podíl domácností, které si stěžovaly na kriminalitu či vandalismus ještě vyšší, zhruba 29,3 %.

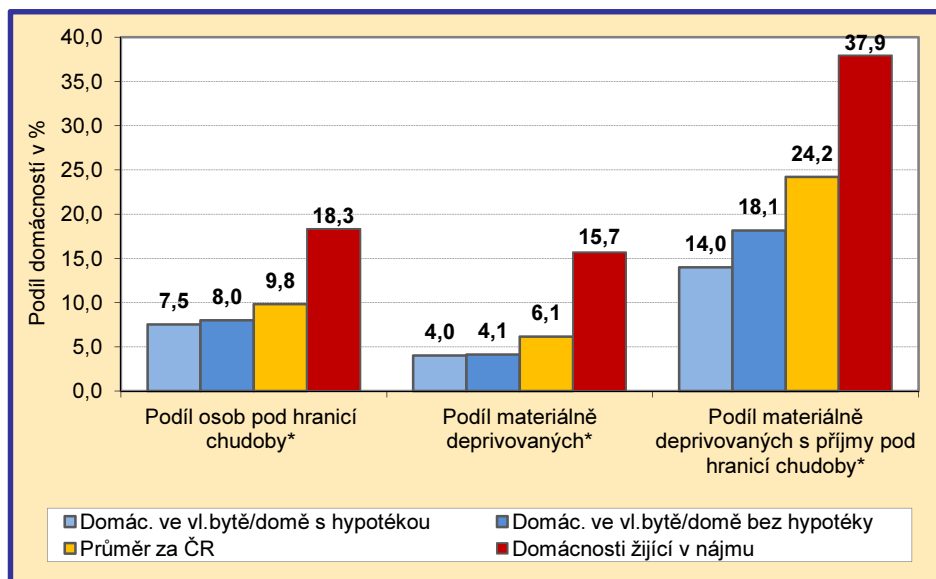
Tabulka 8: Podíly domácností udávajících vybrané problémy týkající se bytu/domu a okolí bydliště podle velikosti obce v roce 2011 (podíly v %)

Podíl domácností udávajících daný problém v %	Průměr za ČR	Velikost obce					
		do 1 tis.	1 - 5 tis.	5 - 10 tis.	10 - 50 tis.	50 - 100 tis.	100 tis. a více
Vlhkost	11,3	17,0	12,1	10,9	11,3	9,1	8,4
Tmavý byt	3,5	3,8	2,5	3,0	3,2	3,3	5,0
Malý byt	7,5	4,5	6,4	6,3	8,4	6,2	10,8
Hluk z domu/ulice	15,8	10,0	12,5	15,7	17,2	17,8	20,0
Znečištění prostředí	17,8	11,0	13,3	14,8	18,9	18,6	25,8
Vandalství, kriminalita	15,3	8,1	9,3	14,2	14,1	18,2	24,9

Bydlení v nájemních bytech

Domácnosti žijící v nájemních bytech tvoří specifickou skupinu domácností, která si zaslouží zvláštní pozornost. Proto jí věnujeme poslední kapitolu této brožurky. Přestože náklady na bydlení v nájemních bytech jsou nejvyšší ze všech typů bydlení, platí je domácnosti, které mají příjmy spíše nižší, nezanedbatelné procento z nich je nezaměstnaných, nebo hospodaří s příjmy pod životním minimem. Celkem 30,5 % domácností s nezaměstnanou osobou v čele žije v nájmu, celkem 9,4 % domácností v nájmu hospodaří s příjmy pod úrovní životního minima. Ve srovnání s domácnostmi bydlicími „ve vlastním“, žije více než dvakrát větší podíl osob z těchto domácností pod hranicí chudoby (celkem 18,3 % z nich). Životní úroveň domácností žijících v nájmu je v průměru celkově nižší než u ostatních forem bydlení, častěji je trápí některé problémy spojené s bydlením, protože nájemní byty nejsou vždy v dobrém stavu; domácnosti bývají hůře vybavené předměty dlouhodobě spotřeby a osoby v nich žijící tak častěji spadají mezi materiálně deprivované.

Graf 16: Podíly materiálně deprivovaných osob a osob ohrožených příjmovou chudobou v závislosti na formě bydlení v roce 2011 (v %)

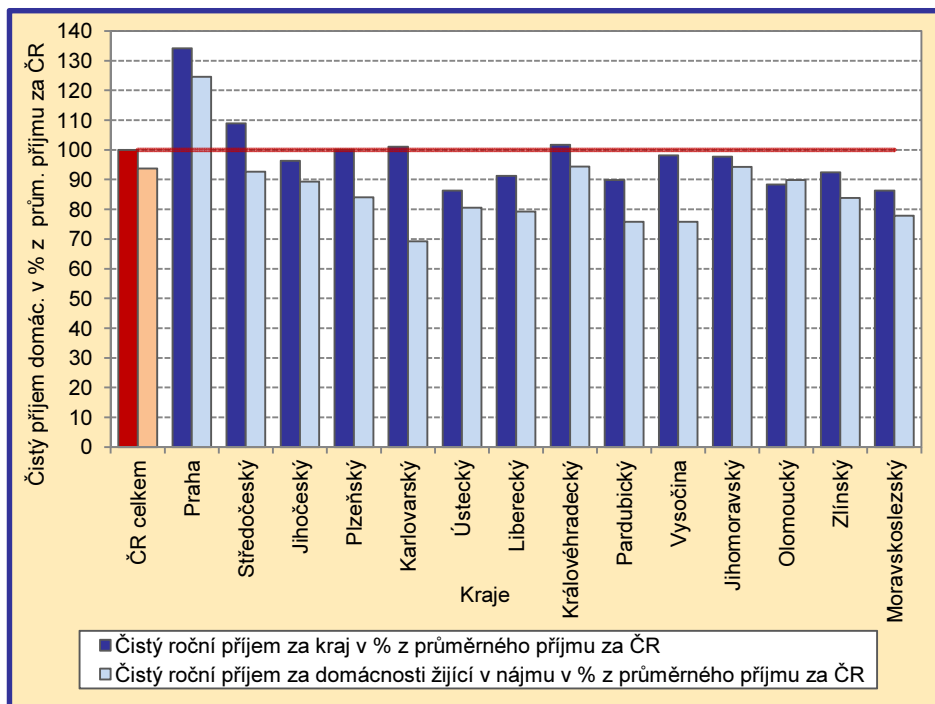

* jedná se o podíl osob z celkového počtu osob žijících v daném typu domácnosti

Podíl osob žijících pod hranicí chudoby se přitom odvíjí od stanovené hranice příjmové chudoby, která se určuje jako 60 % mediánu národního ekvivalizovaného disponibilního příjmu, a která byla pro rok 2011 stanovena na 113 040 Kč.

Průměrné příjmy domácností v nájemních bytech přitom dosahovaly jen 94 % průměrného příjmu za celou ČR, přičemž ve většině krajů to bylo méně než 90%, na Vysočině, v Libereckém, Pardubickém a Moravskoslezském kraji to bylo méně než 80 % a v Karlovarském kraji dokonce pouze 69 %. Bližší srovnání průměrných příjmů za ČR, průměrných příjmů v kraji a příjmů za domácnosti žijící v nájmu nabízí graf na následující straně.

Graf 17: Čisté roční příjmy domácností přepočtené na osobu za ČR, jednotlivé kraje a domácnosti žijící v nájmu (podíl v % z průměrného čistého příjmu na osobu za ČR) za rok 2010

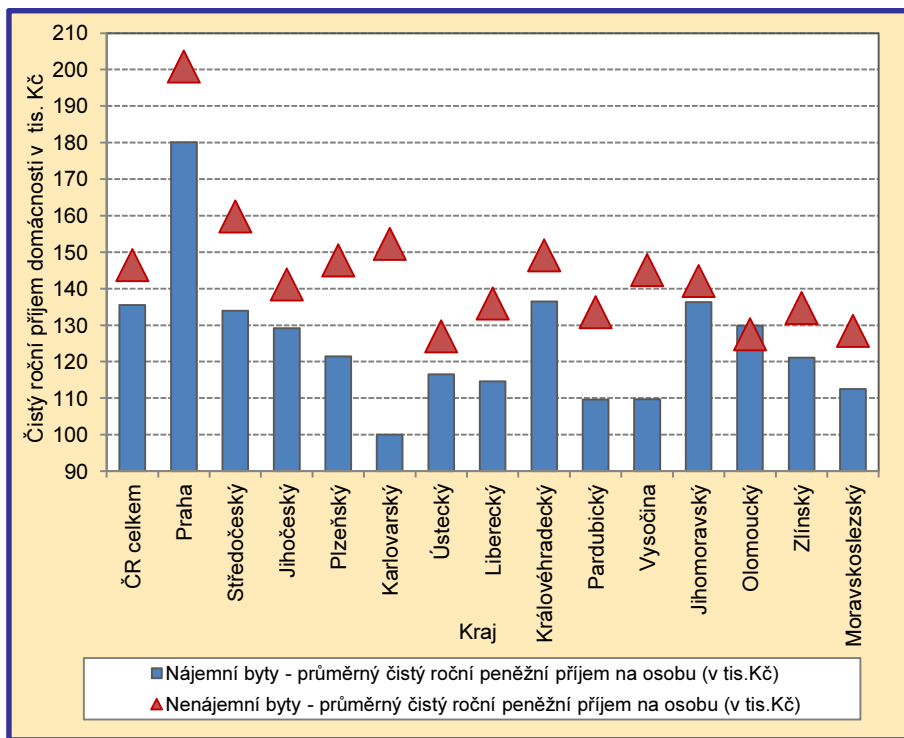

Příjmová situace domácností žijících v nájmu je ve všech krajích (s výjimkou Olomouckého) horší, než průměrná příjmová situace všech domácností v daném kraji. Specifická situace Olomouckého kraje je dána v první řadě relativně nízkým podílem nájemního bydlení v kraji (celkem 9,9 % domácností v Olomouckém kraji žije v nájmu), který je způsoben nejvyšším podílem obcí venkovského typu ze všech krajů – více než 50 % domácností v Olomouckém kraji žije v obcích do 5 tisíc obyvatel. Navíc zde není žádné město o velikosti 50 do 100 tisíc obyvatel (Olomouc se pohybuje na hranici 100 tisíc obyvatel, po většinu let je započtena do měst s více než 100 tisíci obyvatel). Domácnosti žijící v nájmu se tak v tomto kraji koncentrují ve městech s 10 až 50 tisíci obyvatel, kde jsou vyšší příjmy než na vesnicích. Zároveň v tomto kraji ve městech žijí a v nájmu tak bydlí častěji domácnosti zaměstnanců s vyšším vzděláním, jenž patří mezi domácnosti s vyššími příjmy. Domácnosti nižších zaměstnanců s nižšími příjmy naopak častěji využívají jiné formy bydlení než nájemní.

Největší rozdíl mezi výší příjmů domácností žijících v nájmu a průměrným příjmem v kraji, respektive průměrným příjmem za domácnosti žijící jinde než v nájmu byl jednoznačně nejvyšší v Karlovarském kraji. Situace zde byla přesně opačná než v Olomouckém kraji. Průměrný roční čistý příjem domácnosti přepočtený na osobu zde dosahoval 101 % republikového průměru, zatímco stejně přepočtený příjem domácností žijících v nájmu zde činil pouze 69 % průměrného příjmu za ČR. 24,4 % domácností

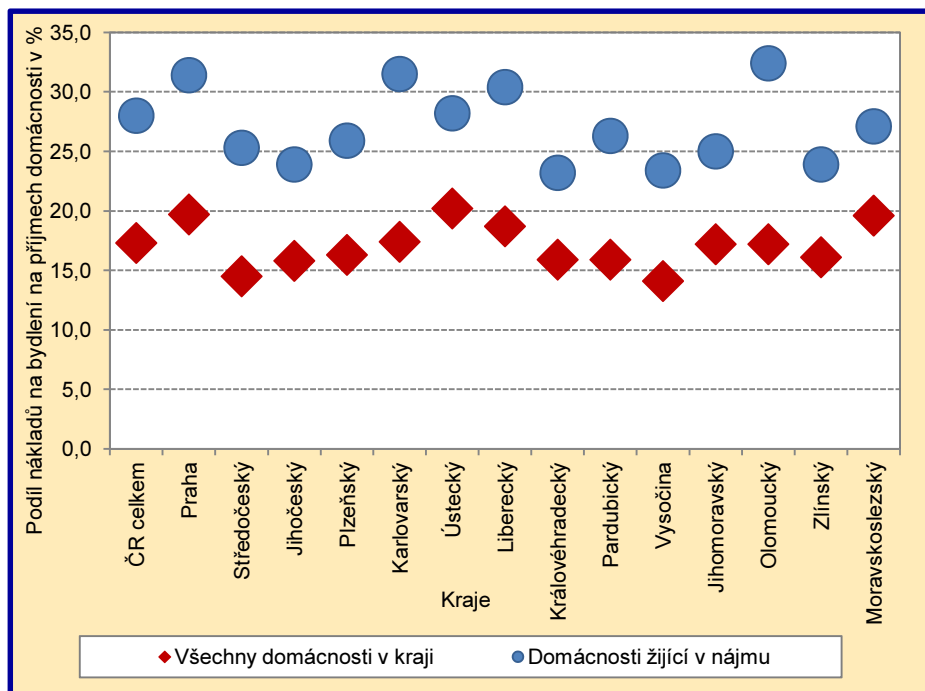
žijících v Karlovarském kraji v nájmu mělo dokonce příjmy nižší než životní minimum. Podíl domácností žijících v nájmu zde sice také patří mezi nižší (12,7 %), na rozdíl od Olomouckého kraje se ale v Karlovarském kraji jedná o nízko příjmové domácnosti. Zatímco celkem v kraji bylo 4,1 % domácností, které měly v čele nezaměstnanou osobu, u domácností žijících v nájmu to bylo 18,1 %. Zároveň mezi nimi bylo 5,4 % domácností pobírajících rodičovský příspěvek, žádné domácnosti samostatně činných a o 7 procentních bodů nižší podíl domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním (20,4 %) než za všechny domácnosti v kraji. V následujícím grafu můžeme srovnat výši příjmů domácností žijících v nájmech a těch, které využívaly jiné formy bydlení.

Graf 18: Čisté roční příjmy domácností přepočtené na osobu v jednotlivých krajích za domácnosti žijící v nájmu a za ty, které v nájmu nežily za rok 2010

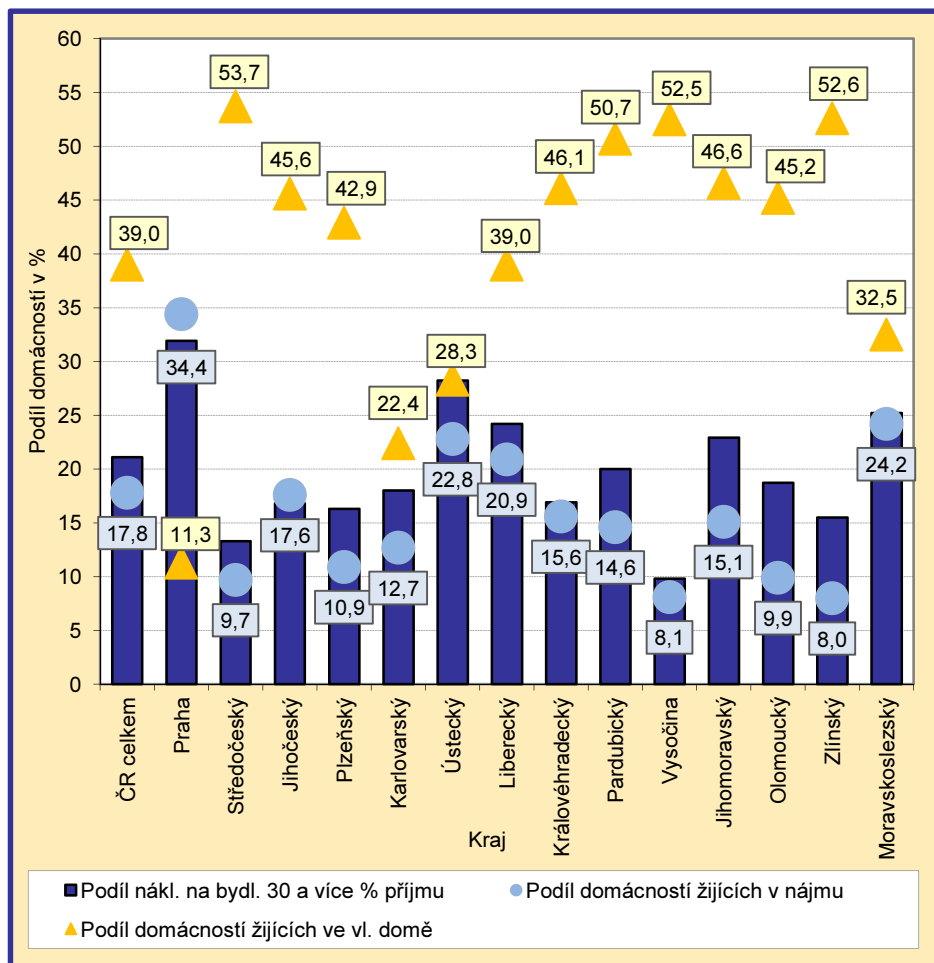
Přestože už srovnání výše příjmů domácností žijících v nájmu a těch, které v nájmu nežijí, nám ukazuje na rozdíly v jejich životní úrovni, ještě lepší obrázek získáme, pokud srovnáme podíly příjmů, které domácnosti na bydlení vynakládají. Z tohoto srovnání vyplývá, že ačkoliv mají domácnosti žijící v nájmu nižší příjmy než ty, co v nájmu nežijí (kromě zmiňovaného Olomouckého kraje), suma nákladů na bydlení, ale i jejich podíl na celkových čistých příjmech domácností, je v nájmech vyšší, než v ostatních. Toto přitom platí i pro Olomoucký kraj, kde i když domácnosti žijící v nájmu mají vyšší příjmy než ty, co v nájmu nežijí, podíl jejich příjmů vydaných na bydlení je vysoký, v krajském srovnání pak dokonce nejvyšší v republice. Za bydlení průměrně vydávají 32,4 % svých příjmů, což je i více než vydají za bydlení domácnosti v nájmu žijící v Praze (31,4 %). Bližší pohled nám nabízí graf na následující straně.

Graf 19: Srovnání podílu čistých příjmů vynaložených na bydlení, za domácnosti žijící v nájmu a za všechny domácnosti v kraji, za rok 2011

V tomto srovnání je ovšem třeba přihlídnout k tomu, že průměrný podíl nákladů na bydlení na čistých příjmech domácností v kraji je ovlivněn podílem nájemního bydlení. To znamená, že to, jak daleko jsou od sebe červená a modrá křivka v grafu vzdáleny, závisí na podílu domácností žijících v daném kraji v nájmu. Lépe tuto závislost můžeme sledovat, srovnáme-li za jednotlivé kraje podíly nájemního bydlení a bydlení ve vlastním domě (na něž domácnosti zpravidla vynakládají nejmenší díl svých příjmů), s podílem domácností v daném kraji, které na bydlení vynakládají 30 a více procent svého příjmu. V krajích, kde je nejvyšší podíl bydlení ve vlastním domě (Středočeský kraj, Vysočina, Zlínský kraj), je zároveň nejnižší podíl nájemního bydlení a zároveň zde nejméně domácností vynakládá na bydlení 30 a více procent svého příjmu. Naopak v krajích, kde je nejvyšší podíl nájemního bydlení a zároveň v nich nejnižší podíl domácností žije ve vlastních domech (Praha, Moravskoslezský kraj a Ústecký kraj), vydává nejvíce domácností na bydlení 30 a více procent svých příjmů. V grafu na následující straně můžeme vidět popsané závislosti a získat lepší představu o rozšíření nájemního bydlení a bydlení ve vlastním domě v jednotlivých krajích ČR.

Graf 20: Podíl domácností vynakládajících 30 a více % příjmu na bydlení v závislosti na podílu domácností žijících v nájmu, a těch co žijí ve vlastním domě za rok 2011

Domácnosti žijící v nájmu subjektivně vnímaly svou finanční situaci jako horší, než jak ji v průměru vnímaly všechny dotazované domácnosti – hůře vycházely s příjmy a náklady na bydlení pro ně byly větší zátěží. Na otázku zjišťující, jak domácnost vycházela se svými příjmy, uvedlo celkem 17,7 % domácností žijících v nájmu, že s velkými obtížemi, což je o více než 9 procentních bodů více než je průměr za všechny domácnosti. Stejně tak možnost „s obtížemi“ z nich zvolilo téměř o 7 procentních bodů (celkem 26,6 %) více, než kolik stejnou odpověď uvedlo v průměru za ČR. Nejčastěji uváděly, že s příjmy vychází s velkými obtížemi domácnosti žijící v nájmu v Karlovarském, Zlínském, Ústeckém, Pardubickém a Libereckém kraji. To jsou prakticky tytéž kraje, kde domácnosti z nájmních bytů nejčastěji uváděly, že náklady na bydlení jsou pro ně velkou zátěží. Velkou zátěž představovaly výdaje na bydlení též

pro domácnosti žijící v Praze a pro domácnosti žijící v Moravskoslezském kraji. Do problémů se zaplacením nájmu se potom za posledních 12 měsíců alespoň jednou dostalo v průměru 8,7 % domácností žijících v nájmu. Nejvyšší byl tento podíl v Karlovarském kraji, kde činil 24,4 %, což odpovídá podílu domácností v nájmu, které v tomto kraji hospodařily s příjmy nižšími než životní minimum. Podrobnější údaje přináší tabulka 9.

Tabulka 9: Problémy domácností žijících v nájmu s výdaji na bydlení ve vztahu k jejich výši a jejich podílu na příjmech domácností v jednotlivých krajích za rok 2011

Kraj	Náklady na bydlení na domácnost		Náklady na bydlení jsou pro domácnost velkou zátěží (podíl v %)	Domácnost s příjmem vycházela s velkými obtížemi (podíl v %)	Domácnost měla problém s platbou nájemného aspoň 1x za posledních 12 měsíců (podíl v %)
	Náklady na bydlení v Kč za měsíc	Výdaje na bydlení v % z čistých peněžních příjmů domácnosti			
ČR celkem	7 319	28,0	39,2	17,7	8,7
Praha	10 025	31,4	42,5	17,4	9,1
Středočeský	6 656	25,3	32,8	12,6	4,9
Jihočeský	5 931	23,9	31,9	15,2	8,4
Plzeňský	6 728	25,9	32,3	18,7	4,4
Karlovarský	6 027	31,5	38,5	27,1	24,4
Ústecký	6 175	28,2	45,4	24,2	13,6
Liberecký	6 551	30,4	38,4	23,7	10,6
Královéhradecký	6 900	23,2	30,4	2,9	6,1
Pardubický	6 370	26,3	50,3	24,2	5,5
Vysočina	6 233	23,4	30,9	10,7	16,1
Jihomoravský	6 957	25,0	37,7	13,6	4,7
Olomoucký	5 906	32,4	30,9	14,2	12,7
Zlínský	6 050	23,9	35,1	25,1	18,6
Moravskoslezský	6 144	27,1	41,3	19,1	5,2

K významným změnám došlo v oblasti regulace nájemného. Od 1. 1. 2011 byla deregulována výše nájemného ve všech obcích, s výjimkou Prahy, krajských měst (vyjma Ostravy a Ústí nad Labem) a měst ve Středočeském kraji, která mají více než 10 tisíc obyvatel. Toto opatření mělo za následek prohození podílu domácností platících tržní nájem a podílu domácností platících nájem regulovaný. Zatímco v roce 2010 tržní nájem platilo 26,5 % domácností žijících v nájmu a regulovaný platilo 73,5 % z nich, v roce 2011 tržní nájem platilo 74,6 % a regulovaný 25,4 % domácností žijících v nájmu. Průměrná výše nájmu, které byly v roce 2011 tržní, tak oproti roku 2010 poklesla, protože výše nájmu, které byly původně regulované, se tak rychle nestačila dorovnat nájmu tržním. Oproti tomu průměrná výše nájmu, které zůstaly v roce 2011 regulované, se zvýšila, protože se jednalo výhradně o nájmy v Praze a ve větších městech, které patří dlouhodobě k nejvyšším. Tato čísla tedy není možné mezi roky 2010 a 2011 srovnávat, respektive vyvozovat z nich relevantní závěry, protože změny vychází z jiné legislativní situace.

ZÁVĚREM

V této brožurce jsme se pokusili přiblížit nejzajímavější poznatky ze šetření *Životní podmínky 2011*, s důrazem na bydlení domácností v České republice. Tyto údaje mohou být nedocenitelným zdrojem informací pro důležitá rozhodnutí v oblasti řízení sociální politiky, například při diskuzi o vyplácení příspěvků na bydlení a dalších sociálních dávek, v budoucnu potom při analýze dopadů deregulace nájemného na situaci domácností žijících v nájemných bytech.

Pro zájemce o podrobnější informace je na webových stránkách ČSÚ na adrese http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/3012-12-r_2012 dostupná souhrnná publikace z tohoto šetření z roku 2011. Na téže adrese úplně dole na stránce je možné pod titulkem „Archiv“ nalézt i odkazy na publikace z dřívějších let.